

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

Ю.Қ. ЙЎЛДОШЕВ

ИҚТИСОДИЁТ НАЗАРИЯСИ

Услубий қўлланма

(ноиқтисодий йўналишдаги бакалаврият талабалари учун)

Тошкент-2010

Ю. Қ. Йўлдошев: «Иқтисодиёт назарияси» бакалаврлар
учун услубий қўлланма.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва таълим тўғрисидаги қонуни асосида бакалаврлар тайёрлаш учун давлат стандартлари талабларига биноан ҳар бир бўлимни ёритишда Республика Президенти, Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиги, таниқли иқтисодчи олим И.А.Каримов асарларидан, Республика Олий Мажлиси томонидан қабул қилинган бозор иқтисодиётининг ҳуқуқий асосларини белгиловчи қонунлар, таълим соҳасидаги меъёрий ҳужжатлардан етарли даражада фойдаланилган.

Муаллиф ушбу услубий қўлланмани тузилиши, мазмунини янада такомиллаштиришга қаратилган ҳар қандай таклиф-мулоҳазаларни, истак, фикрларни чуқур миннатдорчилик ила қабул қилади ва зарурият тугилиб уни қайта нашр этиш насиб этса, жон-дили билан ҳисобга олади.

Таклиф-мулоҳазалар, истак ва фикрларни Тошкент шаҳар Юсуф Хос Ҳожиб кўчаси, 103-уй, Тошкент Давлат Педагогика университети «Иқтисодиёт назарияси» кафедрасига юборишларини сўраймиз (кафедра телефон рақами - 281-58-58).

Масъул муҳаррир: **Ж.Т.Рўзиев,**
иқтисод фанлари доктори, профессор

Тақризчилар: **И.ф.н. ТДТУ проф. А.Боқиев**
И.ф.н. ТДПУ доц. Ш.Т.Тўқсонов
ТДПУ доц. А.Жалилов.

*Ушбу услубий қўлланма Низомий номидаги Тошкент
Давлат Педагогика университети Услубий кенгашининг
2009 йил 19 ноябрдаги 4-сонли қарорига асосан нашрга
тавсия этилган.*

© Ю.Қ. Йўлдошев

*Буюк инсон, моҳир педагог, заҳматкаш олим,
устоз, иқтисод фанлари доктори, профессор
Шароф Низомиддинович Ўлмасбоевнинг пор-
лоқ хотирасига бағишланади.*

К И Р И Ш

Республикамизда мустақиллик йилларида олиб борилаётган тўғри ва изчил ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлар туйғайди мамлакатимизда ижобий ўзгаришлар юз бермоқда, миллий иқтисодиёт тез суръатларда юксалиб, мустаҳкамланиб, маъмурий-буйруқбозлик тизимидан мерос бўлиб қолган бир томонлама, хом ашёга асосланган инқироз ҳолатидан чиқиб, иқтисодиётнинг барқарор юқори суръатларда ўсиши таъминланмоқда, макроиқтисодий ва молиявий барқарорлик мустаҳкамланмоқда.

Иқтисодиёт ва унинг айрим соҳалардаги мутаносиблик кучаймоқда, бозор механизмнинг таркибий қисмлари қарор топиб, бозор инфратузилмаси ривожланмоқда.

Маънавий соҳаларда ҳам катта ўзгаришлар юз бериб, жамият аъзоларида миллий истиқлол ғояси ва мафкураси шаклланиб бормоқда.

Ҳозирги вақтда иқтисодий ислоҳотларни янада чуқурлаштириш, уни эркинлаштириш ва модернизация қилиш жараёни олиб борилмоқда.

Жамиятда руй бераётган ўзгаришларни билиш ва уларга онгли равишда амал қилиш, мамлакатни демократлаштириш ва иқтисодиётни бозор тамойиллари асосида ислоҳ қилиш жараёнларининг моҳиятини тушуниш ва билиш учун зарур бўлган билимларни беришда «Иқтисодиёт назарияси» фанининг ўрни беқиёс ва унинг аҳамияти доимо ошиб бориши шубҳасиз.

Шуни учун барча йўналишдаги бакалаврият талабаларга «Иқтисодиёт назарияси» фанидан услубий қўлланма тайёрланиши ҳам бугунги куннинг заруриятига айланган.

Ушбу услубий қўлланма давлат стандарти талаблари бўйи-

ча Республика Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан тавсия этилган «**Иқтисодиёт назарияси**» фанининг янги намунавий ўқув дастури асосида «Иқтисодиёт назарияси» учун белгиланган вақтни ҳисобга олиб тайёрланди ва дастурдаги бўлимлар бўйича асосий иқтисодий тушунчалар соддароқ, қулай, оддий мисоллар, жадваллар асосида тушунарли қилиб беришга ҳаракат қилинади.

Услубий қўлланма «Иқтисодиёт назарияси» фани дастуридан келиб чиқиб 5 бўлимга бўлинган бўлиб: биринчи бўлим «**Иқтисодий тараққиётнинг умумий асослари**», иккинчи бўлим «**Бозор иқтисодиёт назарияси**», учинчи бўлим «**Бозор иқтисодиёти шароитида тадбиркорлик**», тўртинчи бўлим «**Миллий иқтисодиёт (макроиқтисодиёт)нинг амал қилиши ва ривожланиш қонуниятлари**», бешинчи бўлим «**Жаҳон хўжалиги**»га бағишланади. (бешинчи бўлимнинг 1-5 мавзулари ТДПУ доценти А.Жалилов томонидан ёзилган).

Ушбу услубий қўлланмада ҳар бир бўлимдан сўнг таянч тушунчалар, билимни мустаҳкамлаш ва такрорлаш учун саволлар ҳам берилди.

Услубий қўлланмада фойдаланилган статистик маълумотларни йиғиш ва таҳлил этишда кафедранинг катта ўқитувчиси Х.Жуманов яқиндан ёрдам берган.

«Иқтисодиёт назарияси» бўйича тайёрланган мазкур услубий қўлланма бакалаврлар учун мўлжалланган бўлсада, ундан ўрта махсус ўқув юртлари талабалари, коллеж, лицей ўқувчилари ва иқтисодий соҳалардаги билимлар билан қизиқувчи барча кишилар фойдаланишлари мумкин.

І БҰЛИМ.

ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЁТНИНГ УМУМИЙ АСОСЛАРИ

«Иқтисодиёт назарияси» фанини ўрганиш иқтисодий жараёнлар, ҳодисалар моҳиятини тўғри англаш, албатта кўп жиҳатдан уни ўрганувчиларнинг маълум даражада назарий ва амалий билимлар билан қанчалик танишлигига ҳам боғлиқ. Шунинг учун ҳам ушбу биринчи бўлим инсоният жамияти тараққиётнинг асоси бўлган иқтисодиёт тушунчаси, иқтисодиётнинг бош масаласи, иқтисодиёт олдида турган вазифалар, инсоният тараққиётини шаклланиб бориши ва «Иқтисодиёт назарияси»нинг фан сифатида вужудга келишини, «Иқтисодиёт назарияси»ни шаклланишидаги оқимлар ва назарияларнинг умумий баёни, «иқтисодиёт назарияси» фанининг предмети, вазифалари ва бошқа иқтисодий фанлар орасида тутган ўрни, иқтисодий қонунлар ва иқтисодий категориялар уларни амал қилиш механизми, иқтисодий жараёнларни ўрганиш усул ва услубларини ёритишга ҳаракат қилинди.

Шунингдек, бу бўлимда ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг барча босқичларида инсон ҳаётининг асоси бўлган моддий неъматлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатишдан иборат ишлаб чиқариш жараёни, ишлаб чиқариш омиллари, ишлаб чиқаришнинг мақсади ва мазмуни, унинг натижалари ва самарадорлиги билан боғлиқ муаммолар баёни берилади.

Иқтисодий муносабатларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши жамият тараққиётининг турли босқичларида ўзига хос ҳолда амалга ошган. Иқтисодий муносабатлар доимо ўзгариб, ривожланиб боради. Шунинг учун ушбу бўлимда ижтимоий-иқтисодий тараққиёт босқичлари ва уларни ўрганишга бўлган ҳар хил қарашлар, ишлаб чиқаришнинг ижтимоий ва технологик усуллари, ҳамда иқтисодий тизим тушунчалари, иқтисодий тизим моделлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари ёритилди.

Маълумки ишлаб чиқариш ҳамиша маълум мулкчилик доирасида юз беради. Шунга биноан бу бўлимда мулкчилик муносабатларининг моҳияти, мулк шакллариининг иқтисодий